

Теорія та історія держави і права

УДК 34.023+347.98

Соїч Олег Валерійович

аспірант

НДІ державного будівництва та місцевого самоврядування

Національної академії правових наук України

Соич Олег Валериевич

аспирант

НИИ государственного строительства и местного самоуправления

Национальной академии правовых наук Украины

Soich Oleg

Post-Graduate Student of the

Scientific Research Institute of State Building and Local Government of

National Academy of Legal Sciences of Ukraine

ПОНЯТТЯ ГРОМАДСЬКОГО ОБ'ЄДНАННЯ ЯК КОЛЕКТИВНОГО

СУБ'ЄКТА ПРАВА

ПОНЯТИЕ ОБЩЕСТВЕННОГО ОБЪЕДИНЕНИЯ КАК

КОЛЛЕКТИВНОГО СУБЪЕКТА ПРАВА

THE CONCEPTS OF COMMUNITY ASSOCIATION AS A COLLECTIVE

SUBJECT OF LAW

Анотація. Громадське формування – це загальне поняття, котре включає в себе усі види об'єднань, що створюються фізичними та юридичними особами для виконання певних приватно- та публічно-правових функцій. Попри важливе значення цього інституту громадянського суспільства, правове регулювання їх діяльності є недосконалим. Продовжують допускатися неточності щодо визначення та використання

основних дефініцій. Різноманітність видів громадських об'єднань зумовлює труднощі у розумінні їх специфіки як колективних суб'єктів.

Мета статті полягає у вивченні поняття громадського об'єднання та визначення специфічних ознак його правосуб'єктності як колективного суб'єкта.

Встановлено, що сукупність усіх видів громадських (неприбуткових) організацій є складною та розгалуженою системою суб'єктів громадянського суспільства, кожен із яких може потребувати самостійного дослідження як колективний суб'єкт. Прийняті у міжнародній практиці визначення об'єднань як «неприбуткових», «неурядових», «добровільних» та інших організацій не показують їх сутнісного змісту як суб'єктів права.

Законодавча дефініція виражає такі сутнісні ознаки громадського об'єднання: є колективним суб'єктом права; мета та цілі полягають у захисті прав і свобод засновників та учасників об'єднання та суспільного інтересу; зміст та форми діяльності громадського об'єднання визначається специфікою державно-правового регулювання відповідної галузі права (у сфері економіки, соціальній сфері, трудової діяльності та ін.); є суб'єктом приватного права; участь органів влади в об'єднаннях недопустима, що є однією з гарантій їх діяльності.

Специфіка громадських об'єднань як колективний суб'єктів розкривається в: характері взаємодії з іншими суб'єктами права; методи правового регулювання утворення та діяльності; організаційно-правових умовах утворення об'єднання; механізмами взаємодії із публічним сектором.

Ключові слова: *громадське об'єднання, громадська організація, неприбуткова організація, колективний суб'єкт, інститути громадянського суспільства.*

Аннотация. *Общественное формирование - это общее понятие, которое включает в себя все виды объединений, создаваемых физическими и юридическими лицами для выполнения определенных гражданских и публично-правовых функций. Несмотря на важное значение этого института гражданского общества, правовое регулирование их деятельности является несовершенным. Продолжают допускаться неточности, касающиеся определения и использования основных дефиниций. Разнообразие видов общественных объединений обуславливает трудности в понимании их специфики как коллективных субъектов.*

Цель статьи заключается в изучении понятия общественного объединения и определении специфических признаков его правосубъектности как коллективного субъекта.

Установлено, что совокупность всех видов общественных (неприбыльных) организаций является сложной и разветвленной системой субъектов гражданского общества, каждый из которых может требовать дополнительного исследования как коллективный субъект. Принятые в международной практике определения объединений как «неприбыльных», «неправительственных», «добровольных» и других организаций не отражают их сущностного содержания как субъектов права.

Законодательная дефиниция выражает такие сущностные признаки общественного объединения: является коллективным субъектом права; цель и задания заключаются в защите прав и свобод основателей и участников объединения, а также общественного интереса; содержание и формы деятельности общественного объединения определяются спецификой государственно-правового регулирования соответствующей отрасли права (в сфере экономики, социальной сфере, трудовых отношений и др.); является субъектом гражданского права; участие органов власти в

объединениях недопустимо, что является одной из гарантий их деятельности.

Специфика общественных объединений как коллективных субъектов раскрывается в: характере взаимодействия с другими субъектами права; методе правового регулирования создания и деятельности; организационно-правовых условиях создания объединения; механизмах взаимодействия с публичным сектором.

Ключевые слова: общественное объединение, общественная организация, неприбыльная организация, коллективный субъект, институты гражданского общества.

Summary. *Non-profit organisation is a general concept that includes all types of associations created by individuals and legal entities for the exercise of certain private and public-law functions. Despite the importance of this institution of civil society, the legal regulation of their activities is imperfect. Inaccuracies in the definition and use of key definitions continue to be allowed. The variety of types of community associations makes it difficult to understand their specificity as a collective subject of law.*

The purpose of the article is to study the concept of community association and to identify specific features of its legal personality as a collective subject of law.

It was found that the totality of all types of public (non-profit) organizations is a complex and extensive system of civil society actors, and each of them may require additional study as a collective subject. Internationally accepted definitions of associations as «non-profit», «non-governmental», «voluntary» and other organizations do not reflect their substantive content as subjects of law.

The legal definition expressing such essential features of a community association: is a collective subject of law; the purpose and goals are to protect the rights and freedoms of the founders and members of the association, as well

as the public interest; the content and forms of activity of a community association is determined by the specific state-legal regulation of the respective branch of law (in the sphere of economy, social sphere, labor activity, etc.); is the subject of private law; participation of authorities in the association is inadmissible, this is one of the guarantees of their activity.

The specificity of community associations as a collective entity is revealed in: the nature of the interaction with other subjects of law; the method of legal regulation of formation and activity; the organizational and legal conditions of formation of the association; the mechanisms for interaction with the public sector.

Key words: *community association, non-governmental organization, non-profit organization, collective subject of law, civil society institutions.*

Постановка проблеми. Громадські формування є загальним поняттям, котре включає в себе усі види об'єднань, що створюються фізичними та юридичними особами для виконання певних приватно- та публічно-правових функцій. Видова структура цих суб'єктів є значно розгалуженою, і в умовах громадянського суспільства в Україні продовжує розвиватися. Значну частину громадських формувань складають громадські об'єднання. Попри важливе значення цього інституту громадянського суспільства, правове регулювання їх діяльності є недосконалим. Зокрема, не сформовано остаточно понятійний апарат: у сучасних нормативних та наукових джерелах продовжують допускатися неточності щодо визначення та використання основних дефініцій. Крім того, різноманітність видів громадських об'єднань зумовлює труднощі у розумінні їх специфіки як колективних суб'єктів.

Огляд останніх досліджень та публікацій. Загальні питання правового статусу громадських об'єднань, нормативного регулювання їх діяльності та їх особливостей як інституту громадянського суспільства

досліджували такі вітчизняні науковці як О. Вашук, В. Кравчук, О. Гейда, Н. Нижник, І. Рожко, Д. Шелест та багато інших. Віддаючи належне внеску попередників відзначимо, що дослідження громадських об'єднань як колективних суб'єктів потребує подальших досліджень у зв'язку із: а) колізіями правових норм щодо визначення поняття «громадське об'єднання» у чинному законодавстві; б) недостатнім станом наукового розроблення проблематики правосуб'єктності громадських об'єднань.

Мета статті полягає у вивченні сутності громадських об'єднань та визначенні специфічних ознак їх правосуб'єктності як колективних суб'єктів. Досягнення мети передбачає виконання наступних завдань:

- проаналізувати підходи до визначення поняття громадського об'єднання;
- визначити сутнісні ознаки громадських об'єднань як колективних суб'єктів;
- охарактеризувати особливості громадських об'єднань у порівнянні з іншими видами громадських формувань.

Виклад основного матеріалу дослідження. В іноземній науковій літературі громадські об'єднання розглядаються в межах загальної категорії неприбуткових організацій. Визначний вклад у розвиток цієї проблематики здійснили Л. Саломон та Г. Анхоер, запропонувавши так звану Міжнародну класифікацію неприбуткових організацій (International Classification of Nonprofit Organizations – ICNPO). В межах цієї системи було виділено 12 основних груп громадських організацій: культура і відпочинок; освіта і наукові дослідження; охорона здоров'я; соціальні послуги; навколишнє середовище; розвиток місцевих спільнот; правозахисна діяльність; посередництво для філантропів; міжнародні; релігійні; професії та бізнес-асоціації, профспілки; інші організації [17, с. 267-309].

Наведене вказує на те, що класифікація Л. Саломона та Г. Анхоєра має загальний характер, оскільки визначає основні сфери громадянської

активності у різних країнах. Якщо ж порівняти наведене із нормами ч. 2 ст. 2 Закону України «Про громадські об'єднання», виявиться, що з числа громадських об'єднань законодавець умисне виключив таких колективних суб'єктів як релігійні організації; непідприємницькі товариства, утворені актами органів місцевого самоврядування; організації, які здійснюють професійне самоврядування та ін. [8]. Особливий порядок утворення, реєстрації, діяльності та припинення цих організацій визначає відмінний правовий статус від громадських об'єднань. Тому класифікацію Саломона та Анхоєра не можемо приймати за основу для теоретико-правового дослідження сутності такої категорії суб'єктів права як громадські об'єднання.

У контексті слід зазначити, що щодо походження визначень для різноманітних форм організації громадянського суспільства висловлювався британський дослідник Д. Льюїс. Він зазначав, що терміни «неурядовий», «неприбутковий», «волонтерський» («добровільний»), загалом, є загально-вживаними поняттями, які, втім, не є результатом «описової чи аналітичної суворості, а натомість походять із відмінностей між національними культурами, в яких розвивалися уявлення про неурядові організації» [16, с. 1056]. Із цього можемо зробити висновок про те, що сукупність усіх видів громадських (неприбуткових) організацій є складною та розгалуженою системою суб'єктів громадянського суспільства, кожен із яких може потребувати самостійного дослідження як колективний суб'єкт.

Запропонована Л. Саломоном та Г. Анхоєром класифікація є доречнішою для вивчення громадських формувань загалом, оскільки поняття «неприбуткова організація» та «громадське об'єднання» мають різний зміст. В свою чергу, ознаки «неприбутковий», «неурядовий», «добровільний» є важливими, але не визначальними для характеристики правового статусу громадського об'єднання.

У вітчизняній науковій літературі обговорення поняття «громадське об'єднання» не є предметом активних дискусій. Переважна більшість авторів погоджуються із позицією законодавця, де визначено сутнісні риси громадського об'єднання як суб'єкта права. Втім, в окремих джерелах знаходимо спроби виявити інші важливі ознаки громадських об'єднань. Як правило відмінності між такими теоретичними побудовами продиктовані галузевою специфікою.

Такі дослідники як К. Кацюба [3], М. Менджул [6], Ю. Парута [7] розкривають цивільно-правовий зміст громадських об'єднань як непідприємницьких товариств. Інші науковці, зокрема, Р. Кравченко, Н. Кабаченко, О. Васильченко [5], П. Шевчук [15] підкреслюють соціальну роль громадських об'єднань, їх важливість як колективної форми захисту прав та законних інтересів суб'єктів права. Окрему точку зору мають І.Артеменко [1], М.Ковалів [4], С.Соха [13], які визначають громадські об'єднання як суб'єктів публічних та адміністративно-правових відносин. Кожна із таких дефініцій виокремлює специфічні риси громадських об'єднань, проте які не суперечать нормативному визначенню цього поняття.

Законодавча дефініція громадського об'єднання міститься в ч. 1 ст. 1 Закону України «Про громадські об'єднання»: це добровільне об'єднання фізичних осіб та/або юридичних осіб приватного права для здійснення та захисту прав і свобод, задоволення суспільних, зокрема економічних, соціальних, культурних, екологічних, та інших інтересів [8].

У наведеному визначенні викладено відразу декілька сутнісних ознак. По-перше, об'єднання громадян є колективним суб'єктом, який утворюється в результаті згоди суб'єктів права діяти спільно для захисту прав та свобод, досягнення заздальгідь обумовлених спільних інтересів.

По-друге, мету громадського об'єднання визначають його засновники. Як правило мета такого колективного суб'єкту полягає у захисті прав і

свобод засновників та учасників об'єднання, а також інших осіб – учасників правовідносин у сферах відносин, які мають суспільний інтерес та визначені статутом об'єднання.

Вбачається, що мета та цілі громадського об'єднання можуть ґрунтуватися на: а) спільному баченні обставин, які перешкоджають реалізації законних прав та інтересів або становлять для них потенційну чи реальну загрозу; б) спільному баченні шляхів розв'язання специфічних проблем цієї сфери відносин; в) вільно висловленому намірі засновників та учасників об'єднання погоджувати свою діяльність та співпрацювати для задоволення спільного інтересу. Досягнення згоди з питань організаційно-правового забезпечення та діяльності є основою для формування статуту колективного суб'єкта. Легітимізація наміру суб'єктів права створити організацію для досягнення спільної мети відбувається через проведення установчих зборів засновників із дотриманням норм ст. 9 Закону України «Про громадські об'єднання» та інших вимог законодавства.

По-третє, зміст та форми діяльності громадського об'єднання, його взаємодія із суб'єктами публічного та приватного права визначається специфікою державно-правового регулювання цієї сфери відносин, а також специфікою вираження суспільного інтересу чи інтересів засновників громадського об'єднання.

По-четверте, громадське об'єднання – завжди є суб'єктом приватного права. Участь державних органів чи органів місцевого самоврядування у громадських об'єднаннях є недопустимою. Тож форми діяльності громадських об'єднань, як зазначає М. Ковалів, є способом реалізації суверенітету громадян задля колективного впливу на інститути державної влади для просування своїх ідей і поглядів [4, с. 91].

Таким чином, законодавча дефініція громадського об'єднання доповнює вищенаведені дефінітивні ознаки цього поняття, проте не розкриває повністю його специфіку як колективного суб'єкта.

Відповідно до норм Закону України «Про об'єднання громадян» – «громадське об'єднання» є загальною категорією для визначення специфічного суб'єкта права, існування якого є можливим в одній із двох організаційно-правових форм:

- громадської організації, де засновниками та учасниками можуть бути лише фізичні особи;
- громадської спілки, де засновниками можуть бути лише юридичні особи, а учасниками - як юридичні, так і фізичні особи (ч. 2-4 ст. 1 Закону) [8].

Інші нормативно-правові акти, зокрема, Цивільний та Господарський кодекси України не містять дефініції громадського об'єднання. У нормах цих законів використовуються терміни:

- «громадська організація» - як особа, що може бути засновником суб'єкта господарювання (ч. 1 ст. 2 Господарського кодексу України);
- «громадська організація споживачів (об'єднання споживачів)» - як організація, що має на меті захист прав споживачів (абз. 9 ч. 1 ст. 39) [2];
- «громадська організація» - як форма реалізації права фізичних осіб на свободу об'єднання (ч. 1 ст. 314 Цивільного кодексу України) [1].

У нормах Закону України «Про державну реєстрацію юридичних осіб, фізичних осіб - підприємців та громадських формувань» поняття «громадське об'єднання» згадується як один із видів громадського формування, поряд із професійними та творчими спілками, організаціями роботодавців та ін. (п. 3 ч. 1 ст. 1 Закону). «Громадська організація» вказується як один із можливих засновників постійно діючого третейського суду (п. 11 ч. 2 ст. 5). Із контексту норм вбачається, що «місцевий осередок громадського об'єднання із статусом юридичної особи» також є окремим видом громадського формування (в п. 4 ч. 2 ст. 9 Закону) [9].

Порівняння вищенаведеного із нормами спеціального закону виявляє невідповідність вживаної термінології про громадські об'єднання у чинному законодавстві. Колізія полягає у тому, що в багатьох законодавчих актах термін «громадська організація» вживається як загальний – для визначення громадського об'єднання. У той час як Закон України «Про громадські об'єднання» проводить чітке розмежування між «громадською організацією» та «громадською спілкою».

Формальне дотримання «букви Закону» у цьому випадку веде до обмеження цивільних прав юридичних осіб-засновників громадської спілки. Тобто якщо визначеним правом наділено «громадську організацію», то «громадська спілка» нібито позбавлена такого права. Конкретно може йтися про права громадської спілки: засновувати суб'єктів господарювання, бути учасником об'єднання споживачів, створювати третейські суди та ін.

Для подолання цієї неточності пропонуємо замінити термін «громадські організації» у нормах ч. 1 ст. 2, ч. 1 ст. 39 Господарського кодексу України, а також у п. 11 ч. 2 ст. 5 Закону України «Про державну реєстрацію юридичних осіб, фізичних осіб - підприємців та громадських формувань» на «громадські об'єднання». Також доцільною буде перевірка інших законодавчих актів на предмет виявлення подібних неточностей.

Узагальнення вищенаведеного дозволяє зробити висновок, що підхід законодавця виражає найзагальніші ознаки громадських об'єднань: відокремленість від державної та місцевої влади, задоволення спільного немайнового інтересу засновників, або суспільного інтересу. В свою чергу, такі ознаки як «неприбутковість», «добровільність» цілком доречно визначені законодавцем як принципи утворення громадських об'єднань у ч.1 ст. 3 Закону України «Про громадські об'єднання».

Разом з тим, нормативна дефініція не містить специфічних ознак громадського об'єднання, які б однозначно відрізняли його від інших громадських формувань. Діяльність громадського об'єднання може

торкатися різних видів суспільних відносин. Проте його галузева належність не є визначальною ознакою віднесення громадського формування до групи громадських об'єднань.

Щоб ілюструвати необхідність розмежування громадських об'єднань від інших колективних суб'єктів громадянського суспільства розглянемо наступні приклади. У секторі публічного управління можуть функціювати *громадські ради* при державному органі – тимчасові консультативно-дорадчі органи, утворені для сприяння участі громадськості у формуванні та реалізації державної, регіональної політики. Таким чином, громадські ради є проміжною формою участі громадськості у формуванні та реалізації державної політики. При цьому, громадські об'єднання можуть ініціювати проведення консультацій з громадськістю шляхом подання відповідних пропозицій громадській раді або безпосередньо органу виконавчої влади [10]. Ключова відмінність громадських об'єднань від громадських рад полягає у тому, що останні є невід'ємним елементом організаційно-правового механізму реалізації державної політики у певній сфері відносин. При цьому порядок створення спеціальних громадських рад при державних органах чітко регламентується нормативно-правовими актами.

У сфері професійної діяльності – *органи професійного самоврядування* у вигляді об'єднань, створюваних для саморегулювання професійної діяльності, представництва професійних інтересів у відносинах із органами державної влади та місцевого самоврядування, захисту соціальних прав та інтересів, сприяння підвищенню кваліфікаційного рівня фахівців та ін. Членство фахівця у таких організаціях набувається автоматично із отриманням свідоцтва про право зайняття відповідним видом діяльності та/або складанням професійної присяги (ч. 6 ст. 45 Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність»), включення особи до Реєстру суб'єктів професійної діяльності (ч. 2 ст. 47 Закону України «Про аудит фінансової звітності та аудиторську діяльність») та ін.

У сфері суспільно-політичного життя – *політичні партії*, які також визначаються як «добровільні об'єднання громадян». Проте організаційно-правові засади функціонування політичних партій вказують на їх якісно інший правовий статус. Ці відмінності, щонайменше, обумовлені: політичною метою діяльності політичних партій (ст. 2 Закону України «Про політичні партії в Україні»); наявністю особливих вимог та обмежень щодо членства в політичній партії (ст. 6 Закону); набуттям політичною партією статусу юридичної особи з моменту реєстрації (ч. 2 ст. 11 Закону) та ін. [12].

У сфері господарської діяльності можуть функціонувати *кооперативи*, які за визначенням Господарського кодексу є «добровільними об'єднаннями громадян з метою спільного вирішення ними економічних, соціально-побутових та інших питань можуть створюватися у різних галузях (виробничі, споживчі, житлові тощо)» [2]. Попри наявність такої дефінітивної ознаки як «добровільність об'єднання громадян» кооперативи не можуть розглядатися як громадські об'єднання. Відповідно до положень ч. 2 ст. 3 Закону України «Про кооперацію» [11] завдання діяльності кооперативів спрямовуються на набуття певних матеріальних благ кожним із його членів. На відміну від громадського об'єднання – не переслідують мети захисту (досягнення) визначеного суспільного інтересу.

Проведене автором порівняння правового статусу вищезгаданих організацій та правового статусу громадських об'єднань дозволяє виділити такі відмінні особливості останніх.

За характером взаємодії колективного суб'єкта з іншими суб'єктами у визначеній сфері відносин та характером впливу на їх діяльність. Громадські об'єднання можуть здійснювати представництво, захист прав та законних інтересів своїх учасників та інших зацікавлених осіб, а також діяти для вираження суспільного інтересу.

За метод правового регулювання створення колективного суб'єкта. Організаційно-правовий механізм створення громадських

об'єднань регулюється диспозитивним методом. Участь в організації є добровільною, засновники та учасники організації можуть самостійно визначати: створювати юридичну особу чи продовжувати діяльність об'єднання без статусу юридичної особи. Заснування будь-якого громадського об'єднання цілком залежить від волі його потенційних засновників, не може регламентуватися жодним законом чи нормативним актом органів державної влади та місцевого самоврядування.

За організаційно-правовими умовами утворення колективного суб'єкта. Створення громадського об'єднання можливе за участі щонайменше двох осіб, які є дієздатними та правоздатними суб'єктами приватного права, статус яких відповідає вимогам ст.ст. 7-8 Закону України «Про громадські об'єднання». Характерною особливістю є те, що створення громадського об'єднання здійснюється в межах загальної правоздатності фізичної та юридичної особи. Законодавство, переважно, не висуває спеціальних критеріїв до осіб, які мають право створювати громадське об'єднання та брати в ньому участь. Набуття правоздатності громадським об'єднанням відбувається по факту подання (надсилання) документів для реєстрації громадського об'єднання протягом 60 днів з дня проведення установчих зборів засновників. До цього моменту колективний суб'єкт позбавлений права здійснювати будь-які юридично значимі дії, окрім пов'язаних зі своєю державною реєстрацією.

Взаємодія громадських об'єднань із публічним сектором. Характерною особливістю громадських об'єднань є незалежність від впливу держави як одна із гарантій їх правового статусу. На відміну від організацій професійного самоврядування та інших подібних утворень, держава не делегує об'єднанням владних повноважень у здійсненні регулювання тієї чи іншої сфери відносин (крім визначених законом випадків). Так само звернення громадського об'єднання розглядаються державними органами у загальному порядку (визначеному Законом України «Про звернення

громадян»), рішення громадського об'єднання не створюють зобов'язань для інших суб'єктів права, а їх виконання не забезпечується державним примусом. Проте громадянські об'єднання можуть співпрацювати із державою у досягненні статутних цілей. Однією із форм такої співпраці є виконання державного замовлення у порядку, визначеному законодавством.

У цьому контексті ми не погоджуємося із думкою Артеменка І.А., висловлену у статті «Місце та особливості громадських об'єднань в системі органів публічної адміністрації як суб'єктів адміністративно-процесуального права» (2013 р.) про те, що громадські об'єднання можуть входити до системи органів публічної влади у випадку якщо вони були створені з метою реалізації та захисту публічних інтересів [1, с. 194]. Таке припущення суперечить нормативній дефініції, де безпосередньо визначено, що метою створення громадського об'єднання є задоволення суспільних інтересів. Повертаючись до проблематики точного використання термінології, що стосується предмета дослідження, доцільно зауважити, що реалізацію певних публічних інтересів за чинним законодавством України можуть здійснювати різні види громадських формувань, зокрема, політичні партії.

Висновки. Узагальнення всього вищенаведеного дозволяє сформулювати авторську дефініцію поняття громадянського об'єднання - це колективний суб'єкт приватного права, уповноважений його засновниками реалізовувати, захищати та представляти власні або суспільні інтереси шляхом здійснення конституційних, цивільних, господарських та процесуальних прав, передбачених чинним законодавством, за винятком прав, обмеження яких є передумовою дотримання принципів утворення та діяльності громадянських об'єднань.

Перспективи подальших досліджень вбачаємо у порівнянні публічного статусу громадських об'єднань в Україні та світі.

Література

1. Артеменко І.А. Місце та особливості громадських об'єднань в системі органів публічної адміністрації як суб'єктів адміністративно-процесуального права // Порівняльно-аналітичне право. 2013. №3-1. С. 193-196.
2. Господарський кодекс України: Закон України від 16 січня 2003 р. №436-IV: із змін., внес. Законом №264-IX від 31.10.2019. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/436-15/print> (дата звернення: 01.11.2019).
3. Кацюба К.В. Загальні засади та вимоги до створення непідприємницьких товариств // Теорія і практика правознавства. 2016. №2(10). URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/tipp_2016_2_5 (дата звернення: 01.11.2019).
4. Ковалів М.В. Форми діяльності громадських об'єднань в Україні // Вісник Національного університету «Львівська політехніка». Юридичні науки. 2016. №845. С. 89-93.
5. Кравченко Р., Кабаченко Н., Васильченко О. Розвиток недержавних організацій соціальної сфери / Соціальна робота в Україні: перші кроки / ред. В. Полтавець. Київ: Видавничий дім «KM Academia». 2000. С. 130-144.
6. Менджул М.В. Громадські організації як суб'єкти цивільного права: автореф. дис. ... канд.юрид.наук: 12.00.03. Київ, 2011. 20 с.
7. Парута Ю.І. Актуальні питання здійснення класифікації громадських об'єднань // Право і суспільство. 2015. №4. Ч. 3. С. 45-51.
8. Про громадські об'єднання: Закон України від 22 березня 2012 р. №4572-VI: із змін., внес. згідно із Законом №2415-VIII від 15.05.2018 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4572-17> (дата звернення: 13.11.2019).

9. Про державну реєстрацію юридичних осіб, фізичних осіб - підприємців та громадських формувань: Закон України від 15 травня 2003 р. №755-IV: в ред. Закону №835-VIII від 26.11.2015 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/755-15> (дата звернення: 13.11.2019).
10. Про забезпечення участі громадськості у формуванні та реалізації державної політики: Постанова Кабінету Міністрів України від 3 листопада 2010 р. №996: із змін., внес. Постановою КМ №353 від 24.04.2019 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/main/996-2010-п> (дата звернення: 01.11.2019).
11. Про кооперацію: Закон України від 10 липня 2003 р. №1087-IV: із змін., внес. Законом №1206-VII від 15.04.2014 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1087-15/print> (дата звернення: 01.11.2019).
12. Про політичні партії в Україні: Закон України від 5 квітня 2001 р. №2365-III: із змін., внес. Законом №140-IX від 02.10.2019 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2365-14/print> (дата звернення: 01.11.2019).
13. Соха С.І. Публічний статус громадських об'єднань в Україні: адміністративно-правовий аспект: автореф. дис. ... канд.юрид.наук: 12.00.07. Львів, 2016. 22 с.
14. Цивільний кодекс України: Закон України від 16 січня 2003 р. №435-IV: із змін., внес. Законом №159-IX від 03.10.2019. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15/print> (дата звернення: 01.11.2019).
15. Шевчук П.І. Соціальна політика. Львів: Світ, 2003. 400 с.
16. Lewis D. Nongovernmental Organizations, Definition and History // International Encyclopedia of Civil Society / Ed. Anheier H.K., Toepler S. New York: Springer Science & Business Media, 2010. PP. 1056-1062.

17. Salamon L., Anheier H. In search of the non-profit sector II: The problem of classification // *Voluntas: International Journal of Voluntary and Nonprofit Organizations*. 1992. Vol. 3. No. 3. PP. 267-309.

References

1. Artemenko I.A. Location and characteristics of public organizations in the system of public administration as subjects of administrative procedural law. *Porivnyalno-analitychne pravo - Comparative analytical law*. 2013. No. 3-1. PP. 193-196 (In Ukrainian).
2. *Hospodarskyi kodeks Ukrainy: Zakon Ukrainy vid 16 sichnia 2003 r. №436-IV: iz zmin., vnes. Zakonom №264-IX vid 31.10.2019* [The Commercial Code of Ukraine: Law of Ukraine of January 16, 2013]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/436-15/print> (accessed 01 November 2019) (In Ukrainian).
3. Katsyuba K.V. General principles and requirements for the establishment of non-profit organizations. *Teoriia i praktyka pravoznavstva - Theory and practice of jurisprudence*. 2016. No.2. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/tipp_2016_2_5 (accessed 01.11.2019) (In Ukrainian).
4. Kovaliv M.V. Forms of the activity of public communities in Ukraine. *Visnyk Natsionalnoho universytetu «Lvivska politekhnika» - Bulletin of Lviv Polytechnic National University. Series: Legal Sciences*. 2016. No. 845. PP. 89-93.
5. Kravchenko R., Kabachenko N., Vasylichenko O. *Rozvytok nederzhavnykh orhanizatsiy sotsialnoyi sfery* [Development of non-governmental organizations in the social sphere]. *Sotsialna robota v Ukrayini: pershi kroky* [Social work in Ukraine: first steps]. Kyiv: KM Academia, 2000. PP. 130-144 (Ed.: Poltavets V.).

6. Mendzhul M.V. Civic organizations as the subjects of civil law: PhD diss. Kyiv, 2011. (In Ukrainian).
7. Paruta Yu.I. Actual issues related to the classification of public associations. *Pravo i suspilstvo - Law and Society*. 2015. No. 4. Vol. 3. PP. 45-51.
8. Pro hromadski obiednannia: Zakon Ukrainy vid 15 travnia 2003 r. №755-IV: v red. Zakonu №835-VIII vid 26.11.2015 r. [On Civil Associations: Law of Ukraine of May 15, 2018]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4572-17> (accessed 13 november 2019) (in Ukrainian).
9. Pro derzhavnu reiestratsiiu yurydychnykh osib, fizychnykh osib - pidpryiemtsiv ta hromadskykh formuvan: Zakon Ukrainy vid 15 travnia 2003 r. №755-IV: v red. Zakonu №835-VIII vid 26.11.2015 r. [On State Registration of Legal Entities and Natural Persons - Entrepreneurs: Law of Ukraine of May 15, 2003]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/755-15> (accessed 13 november 2019) (in Ukrainian).
10. Pro zabezpechennia uchasti hromadskosti u formuvanni ta realizatsii derzhavnoi polityky: Postanova Kabinetu Ministriv Ukrainy vid 3 lystopada 2010 r. №996 [On ensuring public participation in the formation and implementation of public policy: Resolution of the Cabinet of Ministers of Ukraine of November 3, 2010]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/main/996-2010-п> (accessed 01 November 2019) (In Ukrainian).
11. Pro kooperatsiiu: Zakon Ukrainy vid 10 lypnia 2003 r. №1087-IV: iz zmin., vnes. Zakonom №1206-VII vid 15.04.2014 r. [On Cooperation: Law of Ukraine of July 10, 2003]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1087-15/print> (accessed 01 November 2019) (In Ukrainian).
12. Pro politychni partii v Ukraini: Zakon Ukrainy vid 5 kvitnia 2001 r. №2365-III: iz zmin., vnes. Zakonom №140-IX vid 02.10.2019 r. [On Political Parties in Ukraine: Law of Ukraine of April 5, 2001]. URL:

- <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2365-14/print> (accessed 01 November 2019) (In Ukrainian).
13. Soha S.I. The public status of associations in Ukraine: administrative and legal aspects. PhD diss. Lviv, 2016. (In Ukrainian).
  14. Tsyvilnyi kodeks Ukrainy: Zakon Ukrainy vid 16 sichnia 2003 r. №435-IV: iz zmin., vnes. Zakonom №159-IX vid 03.10.2019 [The Civil Code of Ukraine: Law of Ukraine of January 16, 2013]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15/print> (accessed 01 November 2019) (In Ukrainian).
  15. Shevchuk P.I. Sotsial'na polityka [Social policy]. Lviv: Svit, 2003. 400 p.
  16. Lewis D. Nongovernmental Organizations, Definition and History. International Encyclopedia of Civil Society / Ed. Anheier H.K., Toepler S. New York: Springer Science & Business Media, 2010. Pp. 1056-1062.
  17. Salamon L., Anheier H. In search of the non-profit sector II: The problem of classification. *Voluntas: International Journal of Voluntary and Nonprofit Organizations*, 1992. Vol. 3. No. 3. PP. 267-309.